

Wokół daty urodzenia Fryderyka Chopina

Od bardzo dawna data dzienna, miesięczna i roczna urodzin Fryderyka Chopina wzbudzała i wzbudza wiele kontrowersji. Zdania badaczy życia i twórczości kompozytora, zwłaszcza Polaków, są w tej kwestii podzielone.

Powołując się na dokument urzędowy, którym jest akt urodzenia Chopina¹, część naukowców uważa, że polski artysta urodził się w Żelazowej Woli **22 lutego 1810**². Inni zaś, przytaczając wypowiedzi samego Chopina i jego rodziny, twierdzą, że przyszedł na świat **1 marca**³. Data roczna 1810 pojawia się na końcu listu Fryderyka Chopina do Adama Jerzego księcia Czartoryskiego, [Paryż], 16 stycz[nia] 1833⁴ i jest zgodna z oficjalną informacją zawartą w akcie jego urodzenia⁵. Być może rodzice zobligowali Fryderyka do jej zapamiętania i respektowania.

Należy również wspomnieć, że w haśle *Chopin*, zamieszczonym osiem lat później w stosunku do korespondencji między Fétisem a Chopinem (por. przypis 3), autor hasła podał jedynie rok urodzenia polskiego artysty (1810), bez daty dziennej i miesięcznej⁶, natomiast w wydaniu późniejszym z 1861⁷ pojawiła się zaskakująca i niczym nieudokumentowana data: **le 8 février 1810**. Podobnie Franz Liszt, w monografii o Chopinie wydanej trzy lata po śmierci polskiego artysty, ograniczył się do podania jego roku urodzenia (1810), o którym dowiedział się bezpośrednio od kompozytora⁸.

Jeszcze inni autorzy opracowań biograficznych o Chopinie wypowiadający się w tej kwestii, uznając **1 lub nawet 2 marca**, lub też z **1 na 2 marca** za dzień urodzenia Chopina, są zdania, że urodził się on o rok wcześniej, czyli w 1809. Dotyczy to autorów publikacji o Chopinie, które ukazywały się nie tylko w XIX stuleciu. W przedmowie do pośmiertnego wydania dzieł Chopina, opublikowanego w 1855 przez Adolpha Martina Schlesingera w Berlinie oraz Jean-Racine'a Meissonniera (syna) w Paryżu pt. *Œuvres posthumes pour le piano de Fréd. Chopin publiés sur manuscrits originaux avec autorisation de sa famille par Jules Fontana* [op. 66–73], Julian Fontana, przyjaciel Fryderyka jeszcze z czasów przedlicealnych, podał na stronie drugiej datę: **Chopin est né le 1er Mars 1809 et non en 1810**. Po śmierci Chopina, Fontana korespondował z matką i siostrami swego przyjaciela, na których pomoc i informacje mógł zawsze liczyć.

Do najwcześniejszych pozycji znanych i wydanych w Polsce z datą urodzenia kompozytora 1 marca 1809 należy artykuł pt. *Wspomnienie Szopena* autorstwa Józefa Sikorskiego (XI lub XII 1813 Warszawa – 4 V 1896 tamże), krytyka, pisarza muzycznego, dziennikarza, założyciela i redaktora „Ruchu Muzycznego”⁹. W tym tekście autor podkreślił, że korzystał z informacji biograficznych zaczerpniętych „z podań [...] rodzinnych [...] przyjacielskich [...] doniesień pism periodycznych”¹⁰. Nie ulega wątpliwości, że w sprawie daty urodzenia Chopina Sikorski pozyskał dane bezpośrednio od jego najbliższej rodziny, tj. od matki Justyny Chopin lub ewentualnie od jego siostr Ludwiki Jędrzejewiczowej czy też Izabelli Barcińskiej.

Albert Sowiński¹¹ powtórzył – być może za Sikorskim lub Fontaną – datę 1 marca 1809, ale jako miejsce urodzenia Fryderyka podał Warszawę. Poza tym odnotował, że matka kompozytora, podobnie jak jego ojciec, była Francuzką. W późniejszym wydaniu *Słownika* znalazła się już wersja poprawna¹².

Oskar Kolberg, który znał Chopina – można by rzec z uniwersyteckiego „podwórka”, ponieważ znali się od 1820¹³ – jako jedyny z autorów podał okoliczności jego narodzin, tj. noc z 1 na 2 marca 1809. Datę 1 marca 1809 spotykamy również w obydwu wydaniach książki Maurycego Karasowskiego¹⁴, który osobiście kontaktował się z Justyną Chopin. Nie można pominąć także daty urodzenia Chopina zanotowanej przez Izabellę Barcińską czy przez wnuczki Ludwika Jędrzejewiczowej – Marię lub Laurę Ciechomską (choć ta druga ewentualność wydaje się mniej prawdopodobna) na odwrocie zaginionego w czasie II wojny światowej i do dziś nieodnalezonego portretu kompozytora pędzla Ambrożego Mieroszewskiego: **Fryderyk Chopin, uro. 1 marca 1809 r. w Żelazowej Woli, † w Paryżu 17 października 1849 r.**¹⁵.

Mieczysław Karłowicz, wielce zasłużony dla chopinologii autor *Niewydanych dotychczas pamiątek po Chopinie*, zwrócił uwagę na błąd, który – jego zdaniem – popełniali wszyscy poprzedni biografowie Chopina. Pisał mianowicie: „Utrzymują oni [...], że Fryderyk był trzecim z kolei dzieckiem Chopinów. Tymczasem z podanej na końcu [s. 381] metryki Izabeli widać, że przyszła na świat d. 9 lipca 1811 r. Czy więc Fryderyk urodził się 1 marca 1809, czy też 22 lutego 1810 r., w każdym razie Izabela była od niego młodszą”¹⁶. Marceli Antoni Szulc¹⁷ jako pierwszy podał datę 2 marca 1809, która pokrywała się nie tylko z pierwotnym tekstem tablicy ufundowanej przez WTM (przy współpracy prezesa WTM Władysława Żeleńskiego z Izabellą Barcińską) w kościele św. Krzyża w Warszawie¹⁸, ale także z treścią napisu przepisanej przez Bronisława E. Sydowa z oryginalnej plakietki umieszczonej na urnie, zapewne w maju 1945 w Milanówku¹⁹. Informację tę zamieścił Sydow w 1948 w artykule *O właściwą datę urodzenia Fr. Chopina*²⁰ – wbrew własnemu przekonaniu i zaprezentowanej konkluzji. Stwierdził bowiem, że Chopin urodził się 1 marca 1810. Trzeba podkreślić, że Sydow należy do zasłużonych i poważnych badaczy, a jego zapis o dacie urodzenia kompozytora należy traktować jako wiarygodny, tym bardziej że stanowił on kontrargument w stosunku do toku rozumowania i ostatecznej tezy.

Dla chopinologów, badających kwestię daty urodzenia kompozytora, zaskoczeniem była jednak informacja podana na konferencji prasowej, którą 17 września 2014 zorganizowali przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina i Bazyliki Mniejszej pw. Świętego Krzyża po otwarciu, pół roku wcześniej, urny z sercem Chopina²¹. Okazało się, że na metalowej plakietce, przytwierdzonej do wieka hebanowej skrzynki, znajduje się następująca data: *Fr. Fryderyk Chopin. / Urodzony w Polsce. / d. 1. Marca 1810 r. / Umarł w Paryżu / d. 17 października / 1849 r.*²².

Do 1893, a więc do czasu opublikowania w warszawskim czasopiśmie „Słowo” wspomnianego listu Tomasza Bielawskiego²³, w biografach o Chopinie i artykułach prasowych znajdujemy najczęściej datę 1 marca 1809.

Rok 1809 jako rok urodzenia Chopina był zanotowany (najpewniej jeszcze w XIX w.) na kilku jego listach (por. np. list I 32) oraz wygrawerowany na medalionach i medalach powstałych w tym i następnym stuleciu autorstwa Marii Gerson (1899), Teofila Koszarka (1909), Stanisława Romana Lewandowskiego (1913) i Wacława Szymanowskiego (1926), jakie znalazły się m.in. w zb. Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie, w TiFC, obecnie w depozycie MFC w NIFC. Także z artykułu K. Krauzego pt. *Pomniki chopinowskie w Paryżu* można pośrednio wysnuć wniosek, że siostrzeniec Chopina, Henryk Jędrzejewicz²⁴ mieszkający w Paryżu, był przekonany, podobnie jak i jego ciotka Izabella Barcińska, że wuj urodził się w 1809. Czytamy przecież w „Echu Muzycznym, Teatralnym i Artystycznym”: „Komitet dowodzi, że na wszystkich tego rodzaju tablicach oznacza się tylko obwód administracyjny taki, jaki istniał w chwili rozstania. Otóż w r. 1809 Żelazowa Wola leżała w departamencie Warszawskim Księstwa Warszawskiego”²⁵.

Treść listu Jane Wilhelminy Stirling (szkockiej uczennicy Chopina, adresatki jego dedykacji na wydaniu *Nokturnów* op. 55 oraz organizatorki wyjazdu artysty w 1848 do Anglii i Szkocji) do Ludwika Jędrzejewiczowej w Warszawie ([Paryż], Maison Valin przy Champs Elysées 81[?], 22 X 1850)²⁶ wskazuje, że ona również (choć dowiedziała się bezpośrednio od Chopina, iż urodził się 1 marca²⁷) nie była pewna daty rocznej. Napisała bowiem w liście z 22 X 1850 znaczące i ważne zdanie: „J’ai sur le petit livre de prière[s] que vous connaissez l e r m a r s 1 8 1 0 dans son écriture, – dans une Brochure qui a paru à Varsovie c’est au contraire, 1 8 0 9”²⁸ (Mam na modlitewniku datę postawioną jego ręką, 1 marca 1810; w broszurze wydanej w Warszawie jest przeciwnie, 1809). Broszura wspomniana przez Stirling to najpewniej nic innego jak przedruk artykułu Józefa Sikorskiego z 1849²⁹. W tym samym liście (22 X 1850) panna Stirling prosiła również Ludwikę, aby za pośrednictwem „le premier Courier” wysłała jej wiadomość, której daty należy się trzymać, gdyby chciałaby umieścić na nagrobku brata datę jego urodzin. Jak powszechnie wiadomo, na medalionie nagrobnym kompozytora dłuta Auguste’a Clésingera została umieszczona tylko data jego zgonu. Zapewne takie było życzenie bliskich Fryderyka. Niestety, mimo prowadzonych przez wiele lat poszukiwań, odpowiedź Jędrzejewiczowej na list Stirling (a także na inne) nadal pozostaje nieznana. Być może nie dochowała się ona do naszych czasów. Jednak już list Stirling z 22 X 1850 potwierdza istotny fakt, że wkrótce po śmierci Chopina funkcjonowały dwie daty jego urodzin: 1 marca 1810 i 1 marca 1809, ale nie 22 lutego 1810. Trudno więc dziwić się późniejszym „spekulacjom” biografów polskiego artysty.

Intrygujące jest to, że autorzy prac o Chopinie posługiwali się niemal tymi samymi argumentami za i przeciw oficjalnej dacie 1810³⁰.

Akta w *Liber Baptisatorum Ecclesiae Parochialis Brochoviensis / Księga ochrzczonych*, Brochów (1802–1814) dotyczące Żelazowej Woli i Dzięgielewa zaczynają się od daty 19 stycznia 1803 (s. 407), a kończą na dacie 11 II 1808 (s. 411). Na kolejnych dwóch stronach (s. 412–413) brak jakichkolwiek wpisów do końca roku 1808. Nie ma tam także ani jednego wpisu z roku 1809. Następne wpisy pochodzą dopiero z 1810; pierwszy z nich

datowany jest na 6 I 1810, drugi zaś (s. 414) z datą 23 kwietnia 1810 zawiera metrykę chrztu Fryderyka Chopina z datą urodzin 22 lutego. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w *Księdze urodzeń, małżeństw i zejść Brochów 1810* (akt urodzenia Chopina z datą 22 lutego 1810 na s. 34)³¹.

Zastanawiające i znamienne, że w tych samych latach (1808 i 1809) nie ma również wpisów metrykalnych na stronach dotyczących pozostałych miejscowości objętych niniejszą księgą. Jest to zatem pewna prawidłowość wskazująca, że w tych latach, z jakichś powodów, nie dokonywano żadnych wpisów metrykalnych. Tę prawidłowość trudno byłoby jednak wyjaśnić brakiem np. nowo narodzonych dzieci we wszystkich miejscowościach diecezji łowickiej na przestrzeni dwóch lat (1808 i 1809). Musiała ona, co najwyżej, wynikać z zawieszenia pracy księży spowodowanej m.in. zagrożeniem miejscowej ludności przez przemieszczające się wówczas wojska austriackie i napoleońskie (w okolicach Warszawy, a później na linii Sochaczew i Łowicz przyległej do szlaku, na którym leżała Żelazowa Wola), o czym po raz pierwszy napisał w 1948 Mateusz Gliński w artykule *Kiedy urodził się Chopin?*, będącym repliką na artykuł Bronisława Edwarda Sydowa³². Czytamy w nim, że „Sytuacja wojenna połączona z zawiłymi konfliktami politycznymi w okresie pierwszych miesięcy w życiu Fryderyka, mobilizacja polityczno-prawna – te wszystkie okoliczności spowodowały opóźnienie chrztu i sporządzenia aktu cywilnego. O sprawie tej nie myślano we właściwym czasie, tym bardziej że dziecko było, jak pisze Hoesick, «niezmiernie delikatne, wątłe, słabowite», i podróż nawet do pobliskiego Brochowa była w tych anormalnych warunkach imprezą dość skomplikowaną, a może nawet ryzykowną. [...] Na wiosnę [1810] w domu chopinowskim zaczęły dojrzewać projekty wyjazdu do stolicy, i kiedy pod koniec kwietnia sprawa ta stała się zupełnie konkretna, przypomniano sobie prawdopodobnie zaniechaną sprawę zgłoszenia dziecka do akt stanu cywilnego, sprawę, którą przecież trzeba było koniecznie załatwić przed opuszczeniem Żelazowej Woli”³³.

Po pięćdziesięciu czterech latach od ukazania się publikacji Mateusza Glińskiego, dwaj genealodzy Piotr Mysłakowski i Andrzej Sikorski w rzetelnie udokumentowanym artykule (mimo że nie uwzględniono w nim tekstów Sydowa i Glińskiego z 1948 oraz listów Stirling do Ludwiki Jędrzejewiczowej) pt. *Okoliczności urodzin Fryderyka Chopina. Co mówią źródła*³⁴ stwierdzili, że „data dzienna urodzin Fryderyka Chopina to niemal z pewnością 1 marca, a dokładniej noc z 1 na 2 marca, gdyż przekaz rodzinny i informacje podane wielokrotnie przez osoby najbliższe Chopinowi wydają się dużo bardziej wiarygodne niż zapis w księgach, wokół których istnieje zbyt wiele niejasnych okoliczności”. Autorzy ci ustosunkowali się również do daty rocznej, która – ich zdaniem – jest „bardziej dyskusyjna”. Uważają oni, że obydwie daty (1809 i 1810) są równie możliwe, choć rok 1809 uznają nawet za bardziej prawdopodobny: „Wygląda jednak na to – stwierdzają – że musimy pozostać w sferze hipotez, gdyż szansa na odnalezienie nowych źródeł, które wyjaśniłyby te wszystkie wątpliwości jest raczej znikoma”³⁵. Trudno nie zgodzić się z ich konkluzją, gdyż szansa odnalezienia np. odpowiedzi Ludwiki Jędrzejewiczowej na

list Jane Wilhelminy Stirling z 22 X 1850 (wysłanej do Paryża po 22 a przed 31 X 1850) jest minimalna, a możliwe, że w tym właśnie liście Ludwika tkwiła odpowiedź na pytanie nurtujące badaczy od ponad 168 lat, co sugeruje list Stirling do Ludwika pisany w [Paryżu] 30[–31] X 1850³⁶.

Należy też dodać, że do kluczowych tekstów w „obronie” daty urodzenia Chopina „obowiązującej” w XIX w., tj. roku 1809, należą bez wątpienia wspomniane artykuły Mateusza Glišńskiego, Piotra Mysłakowskiego i Andrzeja Sikorskiego oraz niżej podpisanej. Z przedstawionych informacji można by wysnuć wniosek, że od momentu złożenia urny z sercem Fryderyka Chopina w kościele św. Krzyża w Warszawie (w latach 50. XIX w.)³⁷ aż do jej otwarcia 14 IV 2015, metalowa plakietka w kształcie serca z datą urodzenia Chopina umieszczona na wieku hebanowej skrzynki musiała być przynajmniej dwukrotnie wymieniana; jedna z nich z datą: 2 marca 1809³⁸, druga zaś – 1 marca 1810³⁹. Niestety, z braku dostępu do wspomnianego protokołu z 14 kwietnia 2014 – sporządzonego w Bazylice Mniejszej pw. Świętego Krzyża w Warszawie w czasie oględzin urny z sercem Fryderyka Chopina, przechowywanego w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nie można tego wniosku uzasadnić właściwie. Nie wiadomo także, czy podano badaniom metal, z którego została wykonana plakietka w kształcie serca i czy stwierdzono, z jakiego okresu pochodzi zarówno wzmiankowana plakietka, jak i sama hebanowa skrzynka⁴⁰. Nie wiadomo też, czy przeanalizowano krój czcionki zastosowany w napisie i czy ustalono czas jego powstania.

Hanna Wróblewska-Straus

¹ *Akta urodzenia, małżeństw i zezścia, Brochów 1810*, poz. 34, przechowywane w Archiwum Diecezji Łowickiej w Łowiczu.

² List Tomasza Bielawskiego, proboszcza parafii kościoła św. Jana Chrzciciela i św. Rocha w Brochowie, opublikowany w warszawskim czasopiśmie „Słowo”, w: Bielawski 1893/11, s. 203; EMTA 1893 nr 3, 21/9 I, s. 29–30; Nowaczyk 1999/14, s. 35–39; idem 1999/18, s. 34–38; idem 2000/17, s. 32–36; idem 2000/18, s. 36–38; idem 2000/22, s. 31–35; idem 2000/26, s. 34–36; idem 2001/10, s. 35–39; idem 2002/11, s. 22–27.

³ Por. datę urodzenia podaną przez Chopina na końcu listu 112 adresowanego do Adama Jerzego księcia Czartoryskiego; dokument meldunkowy z okresu pobytu artysty w Monachium (30 VII do 2 IX 1831), w którym ograniczył się jedynie do podania swojego wieku – 21 lat (zob. Skowron 2004/4, s. 33); kwestionariusz obecnie niedostępny, wypełniony przez Fryderyka na prośbę François-Joseph’a Fétisa (né

en Pologne le 1^{er} mars 1810 (por. list 187)) i jemu odesłany wraz z listem dat. Paryż, [27 III 1836] (por. list 188) lub też życzenia matki i siostry Ludwika zawarte w listach wysyłanych Fryderykowi do Paryża z okazji jego urodzin 1 marca (przez matkę; por. list 214 i Ludwikę; por. Sydow 1955, t. 2, s. 57). Por. też Sydow 1948/10, s. 5–9; idem 1948/23–24, s. 8–10; Sieluzycy 2002/1, s. 29–32; idem 2002/10, s. 29–31; idem 2002/16/17, 48–50.

Trzeba dodać, że album byłego sekretarza Konserwatorium Muzycznego w Paryżu hr. Jean-Marie-Anax-
-Alfreda du Bois de Beauchesne (zm. 26 XI 1876 w wieku 73 lat) zawiera, oprócz 188 wpisów wybitnych muzyków XIX w., także sporządzoną przez niego *Table Alfabétique & Bibliographique des Compositeurs, Instrumentalistes & Chanteurs qui ont écrit sur cet Album ouvert par Cherubini, le 30 juin 1835*. Przy nazwisku Chopina, który 30 I 1840 wpisał na s. 125 albumu *Preludium c-moll* op. 28 nr 20, hr. de Beauchesne zanotował w rubryce:

Lieu & date de Naissance: 1^{er} Mars 1809. Wymieniony album znajduje się obecnie w BnF, Département de la Musique, sygn. W.24.88. Informacje biograficzne na temat hr. de Beauchesne i opis zawartości jego albumu zostały opublikowane w „Revue Des Autographes” pod red. Gabriela Charavaya (1877 nr 51, marzec, s. 1–3). Por. też Kobyłańska 1977, poz. 458.

⁴ Por. list 112.

⁵ Por. przypis 1.

⁶ F. J. Fétis, *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique*, Bruxelles 1837, s. 128–129.

⁷ Ibidem, wyd. z 1861, t. 2, s. 283. Zaskakującą i całkiem przypadkową datę urodzenia Chopina – 1804 – podał Rudolf Hirsch w krótkiej biografii polskiego kompozytora (R. Hirsch, *Galerie Lebender Tondichter. Biographisch-kritischer Beitrag*, Wien 1836, s. 21–22); polski przekład, w: *Antologia* 2011/2, s. 277–278.

⁸ Liszt 1852, s. 131; idem 1873, s. 84; idem 1960, s. 122.

⁹ Sikorski 1849, t. 4, s. 515.

¹⁰ Ibidem, s. 524.

¹¹ Sowiński 1857, s. 113.

¹² Idem 1874, s. 52.

¹³ KorCh 2009, s. 596; Kolberg 1861, s. 458.

¹⁴ Karasowski 1862, s. 2; idem 1882, t. 1, s. 27.

¹⁵ Karłowicz 1904 P, s. 381.

¹⁶ Ibidem, s. 183, przypis 1. Por. też KorCh 2009, s. 313–314, przypis 32.

¹⁷ Szulc 1873, s. 22.

¹⁸ Dzięki wydatnej pomocy i wsparciu proboszcza parafii św. Krzyża ks. sufragana Antoniego F. Sotkiewicza (1826–1901) urna z sercem Chopina znalazła się 1 III 1879 w górnym kościele, a rok później (5 III 1880) odsłonięto uroczyste tablicę z jego popiersiem dłuta Leonarda Marconiego. Tablica ta została wymieniona 22 II 1935 przez powstały w 1934 Instytut Fryderyka Chopina w Warszawie. Na nowej tablicy zamieszczono datę pochodzącą z odnalezionej w 1893 metryki urodzenia Chopina. Por. KorCh 2009, s. 156, przypis 12; artykuł *Pomnik Chopina* autorstwa A[dam] P[ługa], ogłoszony w „Kłosach” 1879 nr 708, II (23) I, s. 62.

¹⁹ „Urna szklana, w której znajduje się serce, stoi, jak osobiście stwierdziłem, w hebanowej skrzynce, na której wieku jest inkrustowane srebrne serce z napisem daty urodzenia: 2 marca 1809 [podkr. HWS] data zgonu: 17 października 1849. Zarówno

data obchodu, jak i data wryta na skrzynce, wskazują, mimo omyłek co do dnia i roku urodzenia, na rodzinną tradycję, która przekazała m a r z e c [podkr. HWS], a nie luty, jako miesiąc urodzenia kompozytora”. Cyt. za: Sydow 1948/10, s. 8–9.

²⁰ Ibidem, s. 5–9.

²¹ Ceremonia otwarcia urny odbyła się w obecności przedstawicieli Kościoła Rzymsko-Katolickiego (kardynała Kazimierza Nycza, arcybiskupa metropolity warszawskiego, ks. prałata dr. Janusza Bodzonia, ks. Matteo Campagnaro, kapelana i sekretarza arcybiskupa, ks. Zygmunta Roberta Berdychowskiego CM, proboszcza parafii Bazyliki Mniejszej pw. Świętego Krzyża w Warszawie, ks. Piotra Rutkowskiego CM, ks. Pawła Rycyka CM, kronikarza Bazyliki Mniejszej pw. Świętego Krzyża, fotografa), ministra kultury i dziedzictwa narodowego Bogdana Zdrojewskiego, Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina (Artura Szklenera, dyrektora, Wojciecha M. Marchwicy, wicedyrektora, Moniki Strugałowej, koordynatora Projektów VIP i Michaliny Józwiak, protokolantki), prof. Tadeusza Dobosza, biologa, profesora Katedry Medycyny Sądowej Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu i prof. Michała Witta, biologa molekularnego, lekarza genetyka, kierownika Zakładu Biologii Molekularnej i Genetyki Klinicznej Instytutu Genetyki Człowieka PAN w Poznaniu oraz zastępcy dyrektora ds. naukowych Międzynarodowego Instytutu Biologii Molekularnej i Komórkowej w Warszawie.

²² Tekst cytowanego napisu nie pokrywa się w pełni z tekstem, który został opublikowany w 1880 w warszawskim „Tygodniku Ilustrowanym” (nr 219, z 6 III, s. 151, w rubryce *Kronika tygodniowa*). Czytamy tam m.in.: „Zeszłej niedzieli [tzn. 29 II 1880], w porze popołudniowej, w kościele Świętego Krzyża, pod pomnikiem wzniesionym Szopenowi zamurowano serce wielkiego artysty. Obrzędu tego dopełniono w obecności rodziny Szopena i słusznie nadając mu charakter grobowej ciszy i smutku. Serce artysty mieści się w puszcze szklanej, szczelnie zamkniętej; puszkę tę włożono na powrót do szkatułki hebanowej, w której serce przywieziono z Paryża. Na tej szkatułce widnieje napis: *Fryderyk Chopin, urodzony w Polsce dnia 1 marca 1810 r., umarł w Paryżu d. 17 października r. 1849*, a włożono ją w skrzynkę dębową. Po zamurowaniu, umieszczono zewnątrz tablicę

z napisem: „Tu spoczywa serce Fryderyka Chopina”. W piątek [tj. 5 III 1880] odbyło się uroczyste poświęcenie pomnika. Tak więc Warszawa postawiła nareszcie kamień grobowy największemu z artystów swej ziemi”. Por. KorCh 2009, s. 156, przypis 12.

²³ Por. też przypis 39. Bielawski 1893/11, s. 203; EMTA 1893 nr 3, 21/9 I, s. 29–30.

²⁴ *Aneks. Noty biograficzne: Henryk Jędrzejewicz.*

²⁵ Por. EMTA 1899 nr 41, 3/15 X, s. 489.

²⁶ Dar Marka Kellera z Paryża i Meksyku dla MFC w NIFC, 15 III 2011, nr inw. MC/244.

²⁷ Por. list Stirling do Jędrzejewiczowej, Paryż, 1 III 1851; zb. MFC w NIFC, nr inw. MC/250/(1–2).

²⁸ Cyt. za autografem ze zb. MFC w NIFC; por. przypis 25.

²⁹ *Wspomnienie / Szopena. / Przez / Józefa Sikorskiego. / (Oddruk z Biblioteki Warszawskiej). Warszawa. / Drukiem Stanisława Strąbskiego / przy ulicy Daniłowiczowskiej, Nr 617 /, 1850.*

³⁰ Gliński 1948/19, s. 2–7; Sydow 1948/23–24, s. 8–9.

³¹ Por. także KorCh 2009, s. 72, przypis 4.

³² Gliński 1948/19, s. 2–7.

³³ *Ibidem*, s. 2–3.

³⁴ Mysłakowski, Sikorski 2002/20, s. 28–34.

³⁵ *Ibidem*, s. 34–35.

³⁶ W zb. MFC w NIFC, nr inw. MC/245; dar Marka Kellera z Paryża i Meksyku.

³⁷ Po powrocie Ludwika Jędrzejewiczowej z Paryża do Warszawy (KW 1850 nr 9, 10 I, s. 49), słoć z sercem Fryderyka Chopina pozostawał przez jakiś czas (możliwe, że najpóźniej do 1857–1858) w jej domu przy ul. Podwale nr hip. 526, gdyż umieszczenie go w katakumbach świętokrzyskich „natrafiło zrazu na pewne trudności” (cyt. za: Hoesick 1932b, s. 257). Z pomocą rodzinie Chopina przyszli wówczas Jan Dekert, w 1850 prałat scholastyk Kapituły Archikatedralnej przy kościele Metropolitalnym św. Jana w Warszawie (KorCh 2009, s. 414, przypis 29), jeden z dawnych pensjonariuszy Mikołaja Chopina, oraz biskup Benjamin Szymański (KorCh 2009, s. 137, przypis 22), którzy wyjednali zgodę na umieszczenie serca Chopina w katakumbach kościoła św. Krzyża. Por. też KW 1850 nr 272, 15 X, s. 1452; nr 278, 21 X, s. 1483; nr 280, 23 X, s. 1492). Należy dodać, że w *Spisie rzeczy znajdujących się w pace*, sporządzonym w Warszawie po 10 XI 1850, Ludwika

Jędrzejewiczowa zanotowała pod pozycją pierwszą „Pudełko z sercem” (Wróblewska-Straus 1978/25, s. 4–5, repr. na s. 4).

³⁸ Sydow 1948/10, s. 8.

³⁹ Por. przypis 3.

⁴⁰ Z artykułu zamieszczonego w „Tygodnik Ilustrowany” 1880 (nr 219, 6 III, s. 151) wynika, że Ludwika Jędrzejewiczowa przywozła z Paryża słoć z sercem Chopina umieszczony w „szkatułce hebanowej”. Antoni Jędrzejewicz zaś w rozmowie odbytej z Ferdynandem Hoesickiem pod koniec XIX w., przekazał, że jego matka przetransportowała do Warszawy jedynie „Słoik ze spirytusem, w którym je [serce] przewieziono, opakowano w piękną hebanową skrzynkę, na której bielilo się srebrne serce z napisem ... Skrzynkę tę hermetycznie zamkniętą złożono w większą skrzynkę dębową, którą dopiero opieczętowno. Tak opakowane złożono wreszcie serce to w katakumbach Świętokrzyskich” (cyt. za: Hoesick 1932a, t. I, s. 258).

HWS